

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ एवं सर्वेषां भावानां धीमात्रत्वमुक्त्वा सत्त्वक्षेत्रज्ञयोर्भेदं व्याचष्टे सत्त्वत्यादिना ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ संसृष्टासंसर्गकृतवान् आत्मनो गुणानां च गुणगुणिभावेन संसर्गोत्तीति मूढो यथामन्यते तथा गुणानां परिद्रष्टा तादात्म्येनात्मनि गुणान् पश्यतीत्यर्थः ॥ ३५ ॥ ननु किमाश्रितास्तर्हि गुणाः प्रवर्तत इत्यत आह आश्रय इति सत्त्वस्य बुद्धिसत्त्वस्याश्रय उपादानं नास्ति उपादानत्वेन क्लृप्तस्याज्ञानस्य स्वरूपतस्तुच्छत्वात् गुणानां सत्त्वादीनां सर्गेण कार्येण महदादिना लिंगेन अन्ये कारणभूता गुणाः सृजंतीत्यनुमीयते कदाचिदपि गुणान् कश्चिदपि न वेद यथारज्जुर्गोपादानमज्ञानं कार्यद्वारेवानुमीयते न त्वपरोक्षोक्तिं यतेतद्वत् ननु गुणानां तुच्छत्वेन तत्कार्यं न दृश्येत स्वपुष्पसौरभाव इत आह चेतना सत्त्वमस्येति अस्य गुणसर्गस्य सत्त्वंचेतना अधिष्ठानसत्त्वैवाध्यस्त सत्त्वैत्यर्थः तथा च नालं तनुच्छत्वं गुणानां अनिर्वचनीयस्य तद्रूप

तत्र यत्प्रीतिसंयुक्तं काये मनसि वा भवेत् ॥ वर्तते सा त्विको भाव इत्युपेक्षेत तत्तथा ॥ २९ ॥ अथ यद्बुद्धिः स्वसंयुक्तमप्रीतिकरमात्मनः ॥ प्रवृत्तं रज इत्येव तदसंभ्या चिंतयेत् ॥ ३० ॥ अथ यन्मोहसंयुक्तं काये मनसि वा भवेत् ॥ अप्रतर्क्यं मविज्ञेयं तमस्तदुपधारयेत् ॥ ३१ ॥ इति बुद्धिगतीः सर्वा व्याख्याता यावती रिह ॥ एतद्बुद्ध्वा भवेद्बुद्धिः किमन्यद्बुद्धलक्षणं ॥ ३२ ॥ सत्त्वक्षेत्रज्ञयोरेतदंतरं विद्धि सूक्ष्मयोः ॥ सृजते तत्र गुणानेक एको न सृजते गुणान् ॥ ३३ ॥ पृथग्भूतौ प्रकृत्या तु संप्रयुक्तौ च सर्वदा ॥ यथामत्स्योद्भिरन्यः स्यात्संप्रयुक्तो भवेत्तथा ॥ ३४ ॥ न गुणा विदुरात्मानं स गुणान्वेद सर्वतः ॥ परिद्रष्टा गुणानां तु संसृष्टा मन्यते यथा ॥ ३५ ॥ आश्रयानां सत्त्वस्य गुणसर्गेण चेतना ॥ सत्त्वमस्य सृजत्यन्ये गुणान्वेद कदाचन ॥ ३६ ॥ सृजते हि गुणान् सत्त्वक्षेत्रज्ञः परिपश्यति ॥ संप्रयोगस्तयोरेष सत्त्वक्षेत्रज्ञयोर्ध्रुवः ॥ ३७ ॥ इन्द्रियैस्तु प्रदीपार्थं क्रियते बुद्धिरंतरा ॥ निश्चक्षुर्भिरजानद्भिरिन्द्रियाणि प्रदीपवत् ॥ ३८ ॥ एवं स्वभावमेवैतत्तद्बुद्ध्वा विहरन्नरः ॥ अशोचन्न प्रहृष्यंश्च स वै विगतमत्सरः ॥ ३९ ॥ स्वभावसिद्धमेवैतद्यदि मानं सृजते गुणान् ॥ ऊर्णनाभिर्यथा सूत्रं विज्ञेयास्तं तु वद्गुणः ॥ ४० ॥ प्रध्वस्तान निवर्तते प्रवृत्तिर्नोपलभ्यते ॥ एवमेकैव व्यस्यंति निवृत्तिरिति चापरे ॥ ४१ ॥ इतीदं हृदयग्रंथि बुद्धिचिंतामयं दृढं ॥ विमुच्य सुखमासीत विशोकश्छिन्नसंशयः ॥ ४२ ॥

स्याभ्युपगमात् अतो नोक्तदोष इत्यर्थः ॥ ३६ ॥ ध्रुवोऽनादिः ॥ ३७ ॥ प्रदीपार्थं प्रदीपप्रयोजनं आवरणं निश्चक्षुर्भिः अचेतनैः अतएवाजानद्भिः इन्द्रियाणि प्रदीपवत्सहकारीणि बुद्धिरिन्द्रियवत्कारणं चिदात्मा तु प्रमातृवन्तृतीयः एतेन बुद्ध्यतिरिक्तश्चेतनः सिद्ध इति भावः ॥ ३८ ॥ दीपचक्षुर्भ्यां धीमान् रज्जूरगमिव इन्द्रियबुद्धिभ्यां चिन्तिर्घटमवभासयतीत्याह एवमिति ॥ ३९ ॥ ऊर्णनाभिरिन्द्रियाणि प्रदीपप्रसंगे परिणामवादमाश्रित्य ध्येयः ॥ ४० ॥ वस्तुतत्त्वमाह प्रध्वस्ता इति यथा प्रध्वस्तो घटो विहीनेन कपालाद्यात्मना रूपेण वर्तते नैव गुणा निवर्तते यतो घटकपालवन्निवृत्तानां गुणानां प्रवृत्तिः सूक्ष्मावयवद्वारा नोपलभ्यते ॥ इति रज्जुगवदुच्छिद्यत एवेत्यर्थः येन निवृत्तिमन्यंते तेषां प्रवृत्त्यनुपलंभो दोषो दुष्परिहर इति भावः ॥ ४१ ॥ हृदयग्रंथि बुद्धिचिदात्मास्य बुद्धिश्च चिदात्मा तदुभयप्रधानं बुद्धिचिंतामयं ॥ ४२ ॥